

נסירת הפרצופים במשנת

הראי"ה

גילוי שטרן

"וזאת היא נחלת ד' בכל דרך הקודש, הפרדה על מנת התחברות"¹

במאמר זה אבקש לנתח את מוטיב הנסירה הקבלי השזור לרוחב את הגותו של הרב קוק בווריאציות שונות. הבנתו את הנסירה מביאה את מנעד הפרשנויות שקדמו לו בעניין זה לאופק חדש.

עניין הנסירה

ניכרת לעין הכפלות והסתירה שבין פרק א' לפרק ב' בבראשית, אודות תיאור בריאת האדם, פעם כזכר ונקבה גם יחד ופעם כזכר בלבד, שמצלעו נבראה האישה רק לאחר מכן. לשם פתרון הבעיה פרשו חז"ל כי למעשה האדם נברא אנדרוגינוס, או דו-פרצופין,² היינו יישות אחת המורכבת מזכר ונקבה. רק לאחר מכן, וכתגובה לבדידותו, הוא ניסר ופוצל לשניים הידועים כאדם וחווה. אגדה זו, שנולדה בתור צורך פרשני ליישוב הכתובים,³ התפתחה בספרות הקבלית לדימוי מיתי מסועף ומשמעותי, שחורג

* אנצל במה חשובה זו בכדי להודות בכל לב לרב פדיה נגר שאצלו זכיתי ללמוד מהלכים רבים אשר כמה מהם טמונים במאמר זה. כל שכתבתי לא היה נולד בלעדיו, ועם זאת אם משהו איננו מכווין הרי שהוא נובע, כמוכן, מקוצר דעתי. אודה גם לרב חיים וידאל שהואיל בטובו להעניק לי מנה אחת אפיים של מקורות רבים ומגוונים בעניין הנסירה...

¹ שמונה קבצים, ז סט-ע.

² אמר ר' שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, דיו פרצופים בראו, ונסרו ופעשו גבים - גב לכאן וגב לכאן" בראשית רבה, פרשה ח (וילנה), פרשה ח, סימן א. הדעה הקודמת שם דורכת באותה מגמה, אלא שנראה כי לדידה החיבור בין הזכר לנקבה היה חזק עוד יותר: "אמר רבי ירמיה בן אלעזר: בשעה שברא הקדוש-ברוך-הוא את אדם הראשון, אנדרוגינוס בראו. הדא הוא דכתיב: וזכר ונקבה בראם ויקרא אתם שםם אדם ביום הבראם". אין כוונתי להיכנס למשמעויות של הבדל זה.

³ באגדת חז"ל, לעומת המשתמע בדיאלוג "המשתה" של אפלטון על האנדרוגינוס הקדמון, לא מסיקים שום מסקנה מן העובדה הזו. לדידם, זו עולה מן הפסוקים, כתיאור של מהלך העניינים לאשורו. ראו א, אורבך,

הרבה מעבר לרצף האירועים שליוו את יצירת האדם הראשון, ואף מעל ומעבר למתן פשר לדחפי הארוס המאפיינים את הקיום האנושי. נסירת הפרצופים מן המצב האנדרוגיני הינה מיסודות החיים האלוהיים כפי שהם מתבטאים בעולם הספירות. העיסוק נסוב על האל כשלעצמו, גם אם בשפה אנתרופוצנטרית. המקובל בן המאה השלש-עשרה רבי טודרוס בן יוסף אבולעפיה כתב:

דע שקבלה הוא בידינו שדו-פרצופין היו לאדם הראשון... וידוע
תדע שכל חלקי הקבלה הנכונה בכללן ובפרטיהן כולן על יסוד זה
הם בנוין וסביב סביב לנקודה זאת הם סובבין והוא סוד עמוק
שהרי הררים תלויין בה.⁴

"סוד עמוק" זה נפרש בכתבי האר"י בהרחבה יתרה. נבחן בכלליות את משמעותו של מיתוס⁵ הנסירה כפי שהתפרש בכתבי האר"י וכפי הצורך הנוגע אל ענייננו. גרעינו של זה, בתיאור דינמיקה של יחסי זוגיות בין הישויות האלוהיות זעיר אנפין (להלן - ז"א) ונוקבא (להלן - נוק'), הלא הם הקב"ה והשכינה. יחסים אלו מתארים את המעבר מדין לחסד, מקלקול לתיקון, וממצב של הפניית גב לגב אל עבר שיבה פנים בפנים. הליך זה, העוקב את שארע לאדם וחווה בגן-העדן,⁶ עובר בתרדמה (של ז"א), נסירה ומצבי הגדילה שיש על הזוג לצלוח מאז על מנת לאפשר את התיקון הנכסף. סופו - בזיווג ובהולדת שפע ונשמות אל העולם הארצי:

וסוד הענין, לפי שאחוריים של ז"ן (ז"א ו - נוק') הם כולם דינין, כי
כולם הם סוד אלהים, ולכך הם דבוקים זה בזה אחור באחור.
וכשרצה המאציל העליון להחזירה פנים בפנים עם בעלה, הוצרך
לנסר כל הדינין אשר באחור הז"א, ולתתם כולם אל הנוקבא, וישם

חז"ל אמונות ודעות, י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, עמ' 201, וכן יונה פרנקל, מדרש ואגדה, האוניברסיטה הפתוחה, רמת-אביב, תל-אביב, תשנ"ז, עמ' 74-72.

⁴ מצוטט אצל אליוט וולפסון, "מין ומינות בחקר הקבלה", קבלה, כתב עת לחקר כתבי המיסטיקה היהודית, עורכים: דניאל אברמס ואברהם אלקיים, כרך שישי, תשס"א, הוצאת כרוב, לוס אנג'לס, עמ' 261. וולפסון כתב על כך: "חידוש המקובלים בפילוסופיה הדתית של היהדות היה להגדיר את ייחודו של האל כזיווג בין זכר ונקבה... אבולעפיה לא הגזים ברטוריקה שלו. אפשר לראות בסמל האנדרוגיניס-בלשון המקובלים 'סוד דו פרצופים'-את עצם המסורת הקבלית".

⁵ אין בכוונת שימושי במונח מיתוס לאורך המאמר לבטל את הריאליזם הממשי של התיאור אלא להעצימו במובן של סיפור מכוון, המשפיע על ריטואלים או תפיסות עולם של מאמיניו.

⁶ "הנה אחר שנברא אדם הראשון והתפלל ועשה מצות והיה כורת הקליפות ולא היה יכולת להם להתאחד באותם האחוריים אז בא ענין הנסירה", שער הכוונות, ראש השנה, דרוש א. ולענין הריתמוס האלוהי העוקב: "ודע כי להיות כי ביום ר"ה נברא העולם לכן חוזר להיות ביום ר"ה שבכל שנה ושנה כענין מה שהיה ביום ר"ה שבו נברא העולם והוא כי חוזרין זוכרא ונוקבא לעמוד אחור באחור וצריכים נסירה וחזרת פנים בפנים וחיבוק ונישוק וזווג וזה נמשך מראש השנה עד ח' עצרת", שם, דרושי חג הסוכות, דרוש ג.

חסדים במקומן, בסוד ויסגור בשר תחתנה, ואז יהיה הזכר כולו חסדים, והנוקבא כולה דין, ובזה אין להם שום דבקות זה עם זה אב"א, ויפרדו איש מעל אחיו, ואחר כך יתבסס דיני הנוקבא, ויחזירה פנים בפנים.⁷

"נישואין קדושים" אלו אינן מנותקים מן המתרחש אצל הנתינים בארץ. בידיו של האדם (היהודי בכלל והמקובל בפרט) מופקדת האחיות להפעיל את תהליכי הנסירה השמימיים בכדי להביא לידי התאחדותו השלמה של זעיר אנפין - הוא הקדוש ברוך הוא, עם הנוקבא - היא שכינתו: "וטעם הדבר כי האדם התחתון על ידי מעשיו גורם זיווג עליון".⁸ בזיווג זה תלוי כל השפע המגיע לעולם, ובתוכו גם נשמות בני אדם, אשר בדומה להולדת הגופים נוצרות מכח זיווג עליון של פן זכרי ונקבי: "ובכל פעם ופעם שיש זיווג עליון אנו מעלין ע"י תפלינו ניצוצות הקדושה שבו בבחי' מ"נ (מ"ן נוקבין) ... ואז יתחברו עמהם מ"ד (מ"ן דוכרין) ע"י הזיווג זכר ונקבא ומב' בחי' אלו נוצרים ונבראים הנשמות".¹⁰

עד כאן תמצות מהלך הנסירה, כפי שנתן לחלץ מתוך המסורות השונות והמורכבות של האר"י לצורך הנוגע לעניינו.

מגמות בפרשנות המיתוס

אסקור כמה מן הרעיונות והפרשנויות של מיתוס הנסירה הלוריאני כפי שהתגלגלו עד למנוחתם במשנת הרב קוק. לשם כך אפנה לאופני תרגומו בשתי שלוחות מנוגדות. הראשונה של הרמח"ל והשנייה של מדגם מייצג מראשי החסידות. בעוד אצל האר"י מתפקדת הנסירה כמיתוס קלאסי, בו הדמויות של ז"א ונוק', כדוגמא, משקפות את

⁷ פרי עץ חיים, שער השופר, פרק ד.

⁸ עץ חיים, שער ח, פרק ו. וראה גם דבריו בעניין הכוונות בתפילה: "הכלל העולה... כמה גדולה ונפלאה מעלת אדם העושה כסדר שאמרנו שיכוין אל הזווגים הנעשים בכל יום... ואין ספק שהיודע לכוין כל זה על אמיתותו גורם שהזווגים הנז' נעשים ע"י על ידו ממש ואין קץ ותכלית לשכרו ואין למעלה ממנו". שער הכוונות, ירושלים תרס"ב, נד ע"ב.

⁹ מ"ן נוקבין הינו מונח המציין את זרע' השכינה המעורר מולו את המ"ן דוכרין (מ"ד) - שפע הדוכרא. אלו מאפשרים בחיבורם את הרקמות הוולד.

¹⁰ עץ חיים, שער לט, פרק א. וראה גם שער מאמרי רשב"י, באור זוהר ח"ב רנד ע"ב: "זוהו סוד תיקון התפילות שתיקנו לנו חז"ל כדי לעשות תיקון למעלה בכל עת מאלו שלשה תפילות ולהחזירם פנים בפנים במקומם לפי שעה בעת הזיווג ומבררים קצת ניצוצות מועטות מאותן המלכים ומעלין אותם בסוד מ"ן נוקבין עם חיבור מ"ן דוכרין העליונים ומחבורם נוצרים נשמות בני אדם". נמצא כי שיבתם של ז"א ונוק' פנים בפנים מלבד שמועיל לעצמם, בהשבתו את האיוון השמימי אל שיווינו, מועיל גם לזולתם, בכך שמוביל ללידת אלמנט חדש אל המציאות - נשמות בני אדם הבוקעות מתוך ההוויה ההרמונית של ז"א ונוק' בתיקונה.

החיים האלוהיים כהווייתם (חרף כל האזהרות כנגד ההגשמה וכיוצ"ב), הרי שאצל רבים ממפרשיו הובן הריתמוס של הקבלה בכלל ושל הנסירה בפרט כדרך הבעה של משל הנדרש לפענוח. בעת המודרנית התפתחה קשת של גישות בחקר המיתוס, אודות אופן ההכרה שיש ליחס לו מעבר למשמעו הפשוט, החל מהגישה הרה-מיתולוגית (או הסימבולית) עובר בדה-מיתולוגית ועד הגישה האינסטרומנטלית.¹¹ בחינת אסכולות הפירוש של המשל הקבלי להלן מעלה התאמה אל גישות אלו. פרשנותו של רמח"ל, הולמת את הגישה הרה-מיתולוגית בחקר המיתוס, שמבינה את תפקידו של המיתוס בהוראת אמיתות מן התחום האלוהי, אלא שבשונה מן המיתוס הקלאסי עצמו, היא איננה סבורה שיש להבין אותו באופן מילולי, כפשוטו, באשר תפקודו כשל שפה שנועדה לפתוח צוהר להבנת מציאות מטפיזית שמעבר לגוף התיאור עצמו. אצל הרמח"ל הקבלה הינה משל להנהגה האלוהית: "כל חכמת האמת אינה אלא... פרטות ידיעת ההנהגה בכל חקוטיה ומסיבותיה".¹² הפרשנות החסידית, שיותר מרחיקה לכת בנימוק הנמשל מן השדה האלוהי, תואמת את הגישה הדה-מיתולוגית - שמעבירה את האמת הנלמדת מן התחום התיאוסופי או הקוסמולוגי אל תחום החיים הרוחניים-פנימיים של האדם. היא נוקטת בפסיכולוגיזציה של המיתוס: "כי עיקר האדם הוא בחינת ז"א כידוע"¹³ והוא הדין לגבי יתר הפרצופים האלוהיים. בעוד אצל רמח"ל הקבלה בעיקרה מסמנת את העולם האלוהי, גם אם באופן סמבולי, אצל הוגי החסידות מופנה המבט בעיקר אל המרחב האנושי. הדברים מורכבים יותר במשנת הרב קוק.

תפיסתו הסטרוקטורליסטית¹⁴ של הרב קוק את המיתוס הקבלי כללה הן את ההפנמה אל הפסיכולוגיה של היחיד, והן את מובנה בתור ההנהגה האלוהית, אלא שהרחיבה את

¹¹ בחקר המיתוס הגישה הדה-מיתולוגית (התחילית 'דה' מבטאת את הביטול של המשמעות המיתולוגית בתור סמן לעולם אלוהי, ולמצער היא מסירה ממנו את המוקד) מכירה בערך הקוגניטיבי של המיתוס, אולם מעבירה את האמת הנלמדת מהתחום התיאוסופי או הקוסמולוגי לתחום החיים הרוחניים-פנימיים של האדם. היא נוקטת בפסיכולוגיזציה של המיתוס. הגישה הרה-מיתולוגית (התחילית 'רה' מבטאת את ריענון המשמעות שיש לתת לגולמיותו של המיתוס הנידון), לעומתה, מבינה את תפקידו של המיתוס בהוראת אמיתות מן התחום האלוהי, לא האנושי, ובכך הינה שמרנית יותר מקודמתה, אלא שבכל זאת, בשונה מתפקודו הקלאסי של המיתוס, היא איננה סבורה שיש להבין אותו כפשוטו, באשר הוא מתפקד בתור שפה שנועדה לפתוח צוהר להבנת מציאות מטפיזית שמעבר לגוף התיאור עצמו. המציאות המטפיזית בלתי ניתנת להכרה בדרך הרציונלית, ועל כן רק השפה המיתית שמשמשת בכלים השונים מהרציונליות תוכל לה. בניגוד לגישות אלו, הגישה האינסטרומנטלית (או התועלתנית), כלל לא מקבלת את אמיתות התיאור המיתי, אף לא באיזשהו רובד נסתר ועלום, וסבורה חלף כך, שתפקידו אך ורק לשמש כ"אמונה הכרחית" שמטרתה לא לתאר את המציאות האלוהית אלא לעצב את המציאות האנושית. לעולם אין המיתוס אמתי או שקרי, אלא מועיל או בלתי-מועיל, פרגמטי או לא. ראו בהרחבה אצל תמר רוס, "מיתוס סטרוקטורה ומציאות בכתבי הרב קוק", אשל באר-שבע ד (תשנ"ו), עמ' 249-240.

¹² קל"ח פתחי חכמה, א.

¹³ רבי נתן מברסלב, ליקוטי הלכות, הלכות נטילת ידיים, הלכה ג'.

¹⁴ תמר רוס, שם, שם, נוקטת כי תפיסת העל של הרב קוק את המיתוס היא סטרוקטורליסטית. בחקר המיתוס כונתה הנחת העבודה של השקפה זו "הנחת המכלול" שעיקרה - טוויית זיקות וקשרי גומלין בין כל הפרטים שבהווייה: "אף על פי שהמציאות מורכבת מיסודות קטנים רבים, יסודות אלה תמיד כפופים לכללים החלים

תחולתם של שני מישורים אלו גם אל מבנים חברתיים גלובליים, כמו גם אל ה'תדר' הפנימי של כלל המציאות: אם בחסידות התנקז המיתוס אל נפש האדם הנעלה בלבד (פסיכולוגיה מיסטית), אצל הרב קוק חל זה גם על החברה האנושית בכללותה (סוציולוגיה), ובעוד לרמח"ל מייצגת הקבלה את ההנהגה האלוהית גרידא (תיאולוגיה), לדידו של הרב קוק הוא הדין גם אל כלל המציאות הפיזית (אונטולוגיה): התפקיד המרכזי של המיתוס הוא בהעמדת מבנה ארכיטיפי, כזה שמדהדה את דופק החיים הפנימיים של עולם האלוהות ובתוך כך מציב דגם של מכניזם נסתר החל על כלל המציאות הלא-אלוהית, לרבות ביטוי הרוח של היחיד והחברה לענפיהם. עיקר המבנה של דגם מיתי זה מייחס "מתח ניגודי המעוגן בחיי האלוהות עצמה" ודרכי הפגתו. ככזה, הוא "מנהיר דפוס קבוע של אינטגרציה בין יחסי הכוחות הדיאלקטיים הפועלים גם בחברה האנושית, ומשמש כלי להפגת המתחים במציאות המורכבת, בשמשו לה דוגמא".¹⁵ התשתית של השקפה זו היא "הנחת המכלול" שטווה זיקות וקשרי גומלין בין כל פרטי ההוויה: מראש הדרגות הרוחניות ועד עומק החלקיקים האטומיים¹⁶ מפעפעת אותה קונסטרוקציה, באשר כולם מקשה אחת. משום כך יכלה משנתו של הרב קוק, היוצרת את הדפוס הזה וגם מגיבה אליו, לכלול גם היא את כלל הדעות שלפניו לכדי מגבש הרמוני אחד.¹⁷

מגמות שונות בפירוש הנסירה

יישום תפיסות אלו בחקר המיתוס ביחס לנרטיב של הנסירה העלה את הממצאים הבאים: במשנת הרמח"ל נסוב זה על אידאל הבחירה החופשית, ואילו בחסידות דווקא להפך, אל ביטולה של זו נוכח האלוהי. ההגות החסידית הפנימה את המיתוס בתור פרקטיקה אנושית-פסיכולוגית המעודדת את האדם לערכים של 'ביטול' והשלכת

על הסטרוקטורה כולה. אין משמעות לכל תופעה בודדת בחיי הרוח, הגשם והחברה, אלא מתוך התייחסות למכלול" והמכלול הזה, אכן כולל הכל - גם את האלוהות עצמה. להמחשה, האדם איננו אלא חלק ממכלול: "הכל מוליך אותנו למקום אחד, **שלא יש נשמה בודדת**, גרגרית, גדועה, בהוויה כולה, הכל מחובר משורג וארוג", שמונה קבצים, ג, צה. והאלוהות היא המכלול המתגלה בפרטים: "כל מה שהדעה מתעלה, מתקרבת האדם והעולם לגודל האלהי, וברוממותו העליונה של האדם והכרתו הגמורה, מוצא הוא **שהכל הוא כלול באלהים**, והעצמיות הפרטית של כל פרט מפרטי ההוויה איננו כי אם התגלות אלהות, הזורחת בגווניו שונים לפנינו", שמונה קבצים, א, קכט.

¹⁵ תמר רוס, שם, עמ' 246. להלן אראה כי כי מתח זה איננו אלא המגובש במיתוס הנסירה.

¹⁶ "שהכל מתפעל מן הכל, והכל פועל על הכל. אין לנו אטום גשמי, ולא רוחני, שאיננו פועל ונפעל על מלא ובמלא כל." אורות הקודש ב, שנה, וכן"ל בגוף המאמר. ראו על כך אצל תמר רוס, "היבטים פמיניסטיים בתפיסתו האוטופית של הראי"ה", בתוך: דרך הרוח, ספר היובל לאליעזר שביד, כרך ב, עמ' 727.

¹⁷ למעשה האר"י למד מן הקונקרטי האנושי אל האלוהי המופשט, היינו מסיפור אדם הראשון (כפי שהובן בחז"ל) אל האלוהות. החסידות החזירה את המתואר באלוהות אל תוככי נפש האדם, ומה שעושה הרב קוק הוא להראות כי שניהם צודקים באשר האדם הינו חלק מהאלוהות והאלוהות מתגלמת גם באדם, ועל כן המתואר על זה תקף גם לגבי זה. באחת-המיתוס חובק כל.

הבחירה והדעת אל מול האל בכדי לזכות לדבקות בו ולשפע רוחני. כך, תורגמו כל יחסי ה'אחור' וה'פנים' בין הפרצופים כסמלים למצבי תודעה וריכוז שונים בפנימיות האדם גופא: תרדמתו של ז"א הינה מעתה קריאה לאיון וביטול תודעתי, והנסירה - לכיתות עצמי ושפלות. ומנגד אצל הרמח"ל פורש המיתוס כמשל תיאולוגי-היסטוריוסופי שמתאר את צפונות ההנהגה האלוהית, המעניקה ערך לבחירה החופשית של האדם למולה, ולא אל ביטולה, וזאת בכדי שיוכל להתדמות לאל בסוברניות חירותו, וכך להיות ראוי ליהנות מטובו בזכות ולא בחסד.¹⁸ אצל הרמח"ל ז"א הוא קוד להנהגת המשפט האלוהי, נוק' - לכלל נשמות ישראל, ונסירתה הינה ביטוי להפרדה האפיסטמית¹⁹ שיש בינם לבין השפע האלוהי, הפרדה שמתנה את אופציית הבחירה החופשית בהתאם לתכנית ההיסטוריוסופית של האל.²⁰ אם בחסידות מושגת הדבקות מכת ביטול הבחירה והשבתת ה'אגו' המנוגד לאל, הרי שההפך נכון אצל רמח"ל שעודד את העצמת הבחירה ואת השאיפה להדמות לשלמותו העצמית של האל. דבר זה ממחיש כיצד את אותו הרעיון - הנסירה - ניתן לקחת לכיוונים מנוגדים בתכלית: בקרב הוגים חסידיים יזדהו בעיקר עם תנועת השינה של ז"א²¹ (כי הלא גם ז"א נכלל בנפש

¹⁸ ראו דרך השם, חלק א פרק שלישי, אות א. תפיסתו את הנסירה כחלק מדרכי ההנהגה האלוהית, המגיבה לאנושי, מסייעת לרמח"ל לתאר את הנהגה זו, הכללית מטבעה, בהתאם למצוי בעולם האנושי, בעוד הפנמת הקבלה אל הפרטיקולרי, אל נפש האינדיבידואל, אפשרה להוגי החסידות לא רק לתאר את המצוי אלא גם לעודד אל הרצוי: טרנספורמציה דתית אצל היחיד הנעלה. כך, רמח"ל יכול לתאר, בצדק, את המצב האנושי הנטורליסטי כעומד על יסוד הבחירה החופשית, ומתוך כך הוא מקדש את הבחירה הזו ומעניק לה פשר דתי. את המצוי הוא הופך לרצוי. לעומת זאת, בחסידות מהווה הבחירה רק נקודת מוצא אותה יש על היחיד הנעלה להדוף בכדי לפרוץ אל האלוהי. בכך דוחפת אותו החסידות לשינוי אל עבר הרצוי.

¹⁹ בתחושת הנכבא כי יש לו בחירה חופשית אוטונומית. על מדוכה זו ישב יוסף אביב" בספרו "זוהר רמח"ל-המסיבות המתהפכות", בו הוא הציג שתי עמדות בספרות הרמח"ל בעניין הממשות האונטולוגית של הבחירה החופשית. תמיר גרנות, לעומתו, נקט בפשטות כי הבחירה הינה רק מראית עין אשלייתית המתפקדת כל זמן שלא מתגלה הייחוד בקץ ההיסטוריה, ראו תמיר גרנות, יסודות תפיסת ההיסטוריה במחשבת הרב, (מבוא, חלק ג'), ישיבת הר עציון, בית המדרש הווירטואלי <http://www.etzion.org.il>.

²⁰ כללים ראשונים, כח: "ענין אחר באחור, ופנים בפנים, והנסירה, שיעורי הקריבות או הריחוק של התחתונים עם המשפיע העליון נשער בענין האחר ופנים. כי האחוריים הם בחינת ההרחק, כאדם שפונה מחבירו שהופך עורף אליו, והפנים הם בחינת הקירוב... והנה אפילו קודם רדת הנשמות לעולם, הנה מצד מציאותם העצמי הם נסבלות ממנו ית', ואינם נפרדות ממנו, ונהנים מאורו, ואדרבא, אין להם כח זולת מה שמקבלות ממנו, אך בבושת הפנים, כמאן דאכיל דלאו דיליה. וזהו מצב נוק' שזכרנו אב"א, שכל כוחה אינו לה אלא מז"א... אבל ברצות הקב"ה שתהיה העבודה בבני אדם, שהיא מה שאינו בידי שמים, הנה יצטרך שהרצון העליון יתן להם ענין שבו לא יהיו צריכים לו ית'... ויוכלו לפעול מצד עצמם כבחירתם. וזה נעשה במה שאימא (ג. ש- אמא היא שם קוד לספירת הבינה המאופיינת בחירות, ונגע בזה להלן) יוצאה מז"א, ונכנסת בנוק', ונוסרת אותה ממנו, ובונה אותה שלא על ידו. וזה מה שנותן בשורש התחתונים כח בלתי מצטרך אל ההארה העליונה, אלא מוטבע בעצמם, שלא יפעלו בכח מוכרח, אלא בכח בחירי. והיא הנותנת להם שבח ומעלה, שמשם והלאה נוגע להם לבוא אל פני המלך, וליחשב אצלו כאשה לבעלה, ושיהיה המלך פונה אליהם באהבה, כי הם המשונים לשבח מכל שאר הבריות, שיש להם המעשה הבחירי הזה."

²¹ כך, לדוגמא, מסר רבי פנחס מקוריץ, אמרי פנחס, אות קו-קז: "בר"ה נפלה שינה על ז"א... ע"כ עצה היעוצה לאדם שיהיה בעיניו לשוטה. נמצא שהוא בעיניו דומה ממש לאין... ועצה לאדם שיעשה עצמו אין ושפל רוח, ומוחין דקטנות הוא דין כדי שיקבל חיות חדשה לו ולכל אשר לו ולכל בני אדם הנלוים אליו". גם בכתיבי רבי נתן מברסלב ניתן דגש לא על תהליך "כניסת הדעת" אל הנוקבא אלא דווקא ליציאתה של

האדם)²² ה"ביטול" ו"השלכת המוחין" של החסיד,²³ בעוד לרמח"ל הזדהות האדם היא עם הנוק', שאליה נכנסים המוחין וכוח הבחירה (מן הנוק' ומעלה, ז"א וכלל הפרצופים הם מסמני ההנהגה האלוהית ולא ניתן להחילם על נפש האדם. גם עקרון הדורמיטא לא מתממש באדם).²⁴

גם בעניין הנסירה, כמו בכללות הנרטיב הקבלי, משלב הרב קוק למעשה בין החסידות והרמח"ל ומוסיף עליהם. מן החסידות ינק בעיקר את הצורה ומן הרמח"ל את התוכן: החסידות לימדה אותו את עצם אפשרות הלכשת הנרטיב הקבלי כולו על נפש האדם,²⁵ והרמח"ל העניק את המשמעות של הנסירה כעידוד להעצמת הרצון והבחירה

הדעת מן הזכר: "וזהו הבחינה השניה של ראש השנה המבואר בכוונות דאפיל דורמיטא עליה וכו' כי השניה הוא בחינת ביטול כי יש בחינת כסדר ושלא כסדר. שהם בחינת חכמה ומלכות, אדם וחיה. וצריכין לבטל בחינת חיה לבחינת אדם... על כן צריכין אז לבטל עצמו לגמרי בבחינת שנה דהיינו לסלק ולבטל דעתו לגמרי כאלו אין לו שום דעת כלל. רק להמליך אותו יתברך באמונה ובתמימות גמור בלי שום חכמות... וזהו בחינת השניה של ראש השנה שנעשה אז כמבואר בכוונות. ומבואר שם שהשניה היא שמסתלקין המוחין מז"א... כי עיקר האדם הוא בחינת ז"א כידוע". ליקוטי הלכות, הלכות נטילת ידיים, הלכה ג'. וראו גם בדברי הבעש"ט, כתבי קודש דכ"ב ע"ב, ובצפנת פענח דף פו עמוד ג', המובא גם בליקוטי בעש"ט חלק ב' עמ' תשע, אות א'שכח.

²² בעוד אצל הרמח"ל מלבד הנוק' - המסמנת את כלל ישראל - מסמנים הפרצופים האלוהיים את עולם ההנהגה האלוהית ומעלה, הרי שבגישתם הדה-מיתולוגית של ראשי החסידות שוכנים כל אלו בנפש האדם היחיד, ברזולוציה חדה. זה מה שמאפשר להם לייחס את תרומת ז"א אל פסיכולוגיית הביטול שלהם. הברל עקרוני נוסף שבחסידות ישנה גמישות מרבית בהחלת הפרצופים האלוהיים בנפש האדם. בעוד אצל הרמח"ל, שחיבר פירוש סיסטמתי לקבלת האר"י, לכל פרצוף וספירה ישנה תחולה קפדנית ומדוקדקת בלתי ניתנת לשינוי.

²³ גם כאשר התמקדו אלו בפירוש אקט הנסירה עצמו, התפרש זה כהוראה לכיתות עצמי ולהכנעה ה'חותכת' ו'מנסרת' את גאות האדם. כך, לדוגמא, כתב רבי נחמן מברסלב: "זבחי אלקים רוח נשברה (תהלים נ"א): "כשנתקלקל האמונה, נמצא מחזיר פניו מהשם יתברך... והשם יתברך גם כן מסתיר פניו ממנו, נמצא הוא אחר באחור. וצריך להביא על זה עולה. ובחינות עולה הוא כשמשבר את רוחו בקרבו, ומתבייש וחושב בעצמו, איך נפלתי ונשלכתי משמים לארץ. שהייתי במקום גבוה כזה, ועכשו נפלתי והחזרתי פני מהשם יתברך, ונשארתי אחר באחור. ומרחם על עצמו, כי אין רחמנות גדולה מזו. וצריך לזה נסירה, כמו שהיה אצל אדם הראשון, שנבראו דו פרצופין אחר באחור וכך ננסר והיה פנים בפנים. והנסירה הוא בחינת שם חת"ך, כמו שכתוב בכוונות "פות'ח א'ת יד'ך", סופי תבות חת"ך, היינו שחותך ומנסר את עצמו. והשם חת"ך נעשה על ידי שמשבר את לבו, כי כשמשבר את לבו בודאי מאנה ומוציא רוח ומכניס רוח... וזהו בחינות נסירה, ובא אל בחינות פנים בפנים". רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, מהדורא קמא סימן קח.

²⁴ מחלוקת זו בין הרמח"ל לחסידות, הינה חוט השני השזור את הגותם של אלו ביחס לאידאל השלמות האנושית. משנת רמח"ל הולמת את "תורת ההתדמות", בדחף להתדמות פוזיטיבית אל שלמותו העצמית של האל, להיות כמוהו, ואילו משנת החסידות הקוויטיסטית תואמת את הביטול הנגטיבי נוכח האלוהי: להתבטל אליו ולא להשאיר יישות מנוגדת לו. אצל הרב קוק יש במונח מה משניהם, מחד פעילות האדם עומדת בניגוד אל שלמותו הפסיבית של האל כי בסיסה בהשתלמות אקטיבית, אך מאידך יש בפעילות זו התדמות אליו כי זו תנועה של האל הפנתיאיסטי עצמו. כלומר התנועה של ההיות כמו האל (רמח"ל) מתבצעת הלכה למעשה על ידי השונות המוחלטת ממנו (כמו בחסידות). השונות היא-היא הזהות. ואכמ"ל.²⁵

²⁵ לדוגמא, בפנקסי הראי"ה, ג, עמ' קלו: "כשם שבבחי' נוק' בעולמות מושרש עניין הקלוקלים, בחי' ב"ן, כמו כן בנפש האדם. וכשם דסלקא עד א"ס, עטרת בעלה בעולמו, כמ"כ באדם".

החופשית.²⁶ כך, כמו בהגות החסידית יתפרש הליך הנסירה לכל שלביו (אחור, תרדמה, נסירה, יקיצה ופנים) כתקף על שלבי צמיחתו של האינדיבידואל. גם את גמישות המונחים והיכולת להחיל אותם בחופשיות פרשנית על הנפש האנושית הדינמית, נטל הרב קוק מן החסידות. לכן נפש היחיד עשויה לייצג גם את הנוק' וגם את הז"א, במצבי אחור או פנים, תרדמה או נסירה, וכל זאת בהתאם לנסיבות. ניתן להראות כי ישנן אופציות מגוונות. יש ומצב האחור - המתפרש כתכונות ההכרחיות שמוטבעות באדם - הוא רצוי, והנסירה לא קיימת,²⁷ (בעניין המוסר הטבעי המוטבע בכל אדם מלידתו המעניק לו מצפן מוסרי לכל ימיו), ויש שהאחור לא רצוי ומתבקשת הנסירה ממנו, אם בדפוס סלקטיבי²⁸ (בנוגע לחינוך התרבותי, שם נצרכת ההפרדה בגיל ההתבגרות מן האופי הכפייטי של החינוך בילדות, תוך הותרת עצם התכנים של חינוך זה), ואם בדפוס טוטלי²⁹ (בנוגע לחיפוש העצמי של האדם, שם עיתים על המתלמד למרוד במלמדו בכדי לשמוע את קולו האישי, האותנטי), ועוד מורכבויות נוספות. את היתכנות המבניות (צורה) שאב מן החסידות, וזה באופן כללי, אך מן הרמח"ל לקח את עצם משמעותה של הנסירה (תוכן) בהאדרת משקל הבחירה החופשית של האדם, ולא בביטולה כבהעדפת החסידות:

הענין של חיבור אחור באחור ברוחניות לפני הנסירה, ואחר כך באה הנסירה, היינו הטבעיות הישרה בכל ענין, באמונה, ביושר, בטבע, שהוא דבר טוב שאינו נותן מקום לקלקול. אבל מכל מקום אותו החופש הראוי לתן מקום לתיקונים גדולים גם כן אין כאן, על כן מנסרין, מביאין רגשי חופש שאפשר גם כן להיות נפרדים חד מחד, ובבחירה מתחברין. בזה מופיעים דברים גדולים בעולם ובאדם ובכל ההווה.³⁰

מלבד זה שהוא מעכל לתוך הגותו את מפעלם הפרשני של קודמיו הוא מוסיף עליהם בהתאם לגישתו הקונסטרוקטיביסטית: על החסידות הוא מוסיף את התחולה הכללית

²⁶ בקצרה, בעניין כלל המשל הקבלי השפיע הרמח"ל על הרב קוק בתפיסת ההנהגה ההיסטוריוסופית עליה מורה הקבלה, ובעניין הנסירה הוא השפיע על הצבת כוח הבחירה החופשית כבסיס עליו פועלת הנהגה אלוהית כוללת זו. זהו המבנה של סיפור הנסירה בדעת הרב קוק, אליו אדרש להלן בפרוטרוט: האלמנט הראשוני והשלם ייקרא במינוחי האר"י "זעיר אנפין", אשר במצבו הראשוני וההכרחי מצוי במצב "אחור" - הנטול מהפנייה האינטנציונליות של ה"פנים". הגורם הנפרד ממנו יכונה - "נוקבא", שמסמלת את עקרון הבחירה בגורם הראשוני - "ז"א" - מרצון. הפרדתם צורך חיבורם הלא היא ה"נסירה", ומפגשם המשוכלל, יתואר כ"פנים בפנים" ו"זיווג". כשמכך נולדת מציאות חדשה תקרא זו "לידה" או "יציאת נשמות".

²⁷ עולת ראייה, א, עמ' שצב.

²⁸ עין איה, ברכות יז, עמ' א.

²⁹ ערפלי טוהר, ירושלים תשמ"ג, סב, אורות הקודש א, עז.

³⁰ פנקס הדפים ג', 32.

של כל הנרטיב הקבלי. מעתה, לא על נפש היחיד שזוכה לכך באופן אקסקלוסיבי, אלא על כללות החברה פועלים המבנים הקבליים בכלל, ושל הנסירה בפרט: ³¹ כשם שביחיד ישנו כורח בניתוק מאלמנט היסוד (ז"א) בכדי לצמוח למעלה גבוהה יותר (פנב"פ), כך גם האנושות כולה, כתנועה תרבותית, עוברת ממצב לניגודו על מנת להוליד סינתזה חדשה:

כתחילת היצירה (אצל אדה"ר) בבנין עדי עד הולכת ההופעה בתולדות בני אדם, ³² שתמציתה מוכרת בתולדות ישראל. תרדמה נופלת, ואין הנושאים והנפעלים יודעים את העשוי עמם. צלעות נלקחות ונחתכות, מהם נעשים בנינים מחוטבים, שבאה אחר כך הודאה, זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי. ³³

עמוק מכך, גם על ההוויה כולה חלה דיאלקטיקה זו כך שעם בריאתה היה עליה להינתק (ב'צמצום') מאלמנט היסוד ('א"ס') בכדי להשתלם אל מעלה גבוהה יותר (השלמות המשתלמת). ³⁴

במובן זה נמצא הרב קוק מרחיב לאין-שיעור את יישומה של התבנית הקבלית מעבר לאפליקציה שלה על נפש היחיד כפי שנדרש בהגות החסידית. זה מבחינת הקונסטרוט, הצורה, אך הם הדברים גם ביחס להעצמת התוכן שייסד הרמח"ל. הלה אמנם הבליט את חשיבות הבחירה של האדם ולא שאף לבטלה כבמשנות החסידיות, אך זאת דאג

³¹ הרב קוק מבין כי על מנת להיטיב להבין את שלבי הנסירה, יש לנתח היטב את המשל ברמת הפרט הסיפורי. אדם הראשון, נושא סיפור הנסירה, הוא אמנם אדם יחיד, אך יש ללמוד על תהליכי "מאקרו" מתוך מציאות ה"מיקרו". תפיסה מיתית זו של האדם רוחנית בקבלה. כך כתב רבי יצחק דמן עכו: "האדם הוא עולם קטן, והעולם שהוא הבנין, אדם גדול", והרב קוק מחזיר מחרה אחריו- האדם הפרטי בכלל, והאדם הראשון בפרט, מהווים מעין "מאקרואנתרופוס" המקפל בקרבו את שורש האנושות כולה, ועל כן יש להבין את מה שמתרחש בהם כדי ללמוד משם את האופק ההיסטורי של כלל האנושות.

³² השוו להכללתו את האנושות ברייתמוס הנסירה, מתוך הפסקה המצוטטת לעיל: "כנסת ישראל הולכת ומתפרדת מהטבעיות של היהדות, מהקישור של האמונה בטבע, והוא הדין לכללות האדם". שם, שם. ראו גם מאמרי הראי"ה, חלק א, לתקופת המעבר: "המין האנושי משתלם במהלך גדול דורות מתוך חיבור יסוד הטבע ויסוד הבחירה החיים עוברים מן המצב האינסטינקטיבי אל מצב ההכרה".... "צריכים לעשות את המעשים הקודמים בעצמם לא מתוך דחיפה פנימית עיוורת כי אם מתוך הכרה פנימית ברורה כך הוא גם בנוגע לקיום הדת והאמונה באנושיות הכללית".

³³ שמונה קבצים קובץ ה', מב, פסקה הנוגעת לנסירה. איחוד זה מופיע בקבלה, כעיקרון כללי של "זיווג הפרצופים": "הפרצופים מסמלים אמנם מבנים של אידיאלים, אולם הם עומדים בסתירה אלו לאלו ויכולים להגיע ליד איוון אך ורק על ידי זיווגם. זיווג הפרצופים הוא ההקבלה הקבלית של הדיאלקטיקה ההגליאנית". שלום רוזנברג, "סתירות ודיאלקטיקה במוסר החברתי, בהגותם של הראי"ה קוק ושל הרב א"ש תמרת", בתוך: חברה והיסטוריה, בעריכת יחזקאל כהן, משרד החינוך ירושלים תש"מ. אמנם, אני מנסה להראות כי המודל המדויק טמון ביחסי הנסירה' דייקא, ואם כן הפרצופיים הרלוונטיים ביותר לתיאור הולם של המנגנון ההיסטורי הם ז"א ונוק' דייקא.

³⁴ אדרש לכך להלן.

לתחום רק בנוגע אל החירות לבחור במטרות נורמטיביות מוכתבות מראש. הרב קוק, לעומתו, מאדיר את כח הבחירה כשלעצמו בכל היבטיו ולא בעולם התורני בלבד: "צד הבחירה... היא היצירה בצלם של מעלה לפעול בבחירה ושקול דעת".³⁵ בעוד ורמח"ל ממוקד בהחלת הנסירה (מחוללת הבחירה) על גורם יחיד - נשמת האדם טרם הבראה,³⁶ בבחירתה במישור של התורה והמצוות בלבד,³⁷ ולתחולה מוגבלת בזמן - עד עידן השכר,³⁸ מייחס הרב קוק את הבחירה החופשית לכל המציאות על תנועתה האבולוציונית בכלל,³⁹ ולמין האנושי על שלל היבטיו התבוניים והתרבותיים בפרט, ולנצח נצחים.⁴⁰ זאת, משום שלדידו הבחירה לא נוצרה בתור מכשיר המסייע לאדם להגיע אל השכר, אלא היא תכלית וסיבה לעצמה, בתור האספקט הרצוני של החכמה האלוהית הנצחית. כשם ששלמותו של האל "הכרחי המציאות", היא סיבה לעצמה, כך גם הופעתו בתוך עולם משתנה, בחירי, ו"אפשרי המציאות" הינה סיבה לעצמה, ותחולתה טוטלית.

³⁵ עולת ראייה, א, עמ' שצב.

³⁶ "והנה הנשמות עצמן טרם רדתן לגוף אינן אלא ככל שאר הנבראים - תלויים בבורא ית', לפי שאין להם שם עבודה בבחירה, רק אחר רדתן לגוף אז ניתן להם הבחירה", דעת תבונות, מהדורת פרידלנדר, עמ' קסח'. אקט הולדת הנשמה של הוא גופא הנסירה: "וזה נעשה במה שאימא יוצאה מז"א ונכנסת בנוק' ונוסרת אותה ממנו, ובונה אותה שלא על ידו. וזה מה שנותן בשורש התחוננים כח בלתי מצטרך אל ההארה העליונה, אלא מוטבע בעצמם, שלא יפעלו בכח מוכרח, אלא בכח בחירי". כללים ראשונים, כה, בתוך: דעת תבונות, מהדורת פרידלנדר, עמ' רעו'-רעז'.

³⁷ מן הבחינה הנורמטיבית - רמח"ל מלמד שבעצם מלבד בתחום אחד, הלא הוא קיום המצוות, אין בחירה לאדם - והוא תלוי "אחור באחור" באל: "כל מה שנוגע למצווה או עבירה... כולו מסור בידו של האדם, אין לו מי שיכריחוהו עליו כלל... ואשר אינו ענין לא למצווה ולא לעבירה, הנה ענין האדם בהם כעניין שאר המינים במקריהם. שהנה יובא להם מכח עליון שינועעו אליו". מאמר העקרים. המצוות הן המבוא הבלעדי אל שכר ה"פנים בפנים", עיין דעת תבונות, אות מ'.

³⁸ "ולא עוד, אלא בהיות הכוונה בהסתר פנים שזכרנו, רק כי יחזור ויגלה אותם וישוב ירחמנו, הנה אפילו הבחירה הזאת שהוא מניח לנו עתה... אין סופה להתקיים כך, אלא הזמן ששיערה המחשבה העליונה היותר צריך ומספיק לכל הנשמות אשר עשה, שבו יתוקנו... ואחר יחדש עולמו להיות בני האדם כמלאכים ולא כחמורים... שהקב"ה... יסיר יצה"ר מבני האדם ויכריחם לעבדו... שסוף כל סוף תסור הבחירה מן האדם". שם, סימן ס'.

³⁹ ראו יוסף בן-שלמה, שירת החיים, פרקים ה-ו, יב

⁴⁰ הנוקבא שמקבלת את המוחין איננה רק ייצוג לנשמות ישראל, כדעת רמח"ל, אלא היא כלל ההויה הנבראת: "האלהות העולמית, כלומר ההויה של העולמים, החיות שלהם, הקיום, המציאות, הרוחניות והעצמיות, המעדנתם, הממלאתם ישות, המעלתם תמיד ממדרגה למדרגה, הכל הוא בכלל אור מלכות, ה"א האחרונה של שם הויה, המתגלה בשם האדנות". צמיחתה נצחית: "עדי עד לא תחדל מהתעלות, כי זו היא פעולה אין סופית", אורות הקודש, ב, עמ' תקטו. ומהותה-חירות והופעת הרצון: "חופש החיים, חופש המוחלט, מצד מקור ההויה, החופש שבמושג האלהי... זוהי הצורה היותר פנימית שבהויה. זאת היא השכינה... היא האם, המשפלת עצמה עד תחתית המדרגה של העולל... ומקור שרשה הוא מרום ונשא יותר מכל חקי ההויה", שמונה קבצים, א, קמז. וכן בשמונה קבצים ב קמד: "הרצון המסותר שבכללות החיים... החיים הקדושים שבכללות ההויה, שהנם מלאים שאיפת קודש לנועם העליון של אור ד' בעולמו, אור השכינה, נשמת העולמים, הוד האידיאליות האלהית החיה בכל. ברוך כבוד ד' ממקומו".

הנסירה ותנועת ההשתלמות

המתח המתקיים במודל הנסירה, בין הכרח טרמיניסטי לרצון ספונטאני, עומד, לדידו של הרב קוק, בתשתית המציאות: מעיקרו הא"ס הינו שלמות הכרחית כוללת בדומה לז"א ונוק' במצבם האנדרוגיני ('אחור באחור'-המציין הכרח).⁴¹ הצמצום של הא"ס מקביל ל'נסירה'⁴² ממנו - וזאת בכדי להצמיח את הזולתיות - הנוק' ('ריכוז מלכותי')⁴³ שהיא איננה אלא הבריאה המהווה הוספת שלמות - 'השתלמות'.⁴⁴ שבירת הכלים הכואבת כמו ניתוח נועדה לגרום לנברא ליצור את עצמו בעצמו - ובמילים אחרות להעניק את ערך החירות אל הנוק'.⁴⁵ התכלית תהיה בחיבור רצוני של ההשתלמות והשלמות מתוך "שוויון"⁴⁶ (קומתה שווה לשלו פנים בפנים):

⁴¹ את מצבו המוכרח של הא"ס תיאר יפה יוסף בן שלמה, שירת החיים, עמ' 42: בו ומבחינתו (של האל) אין לא בריאה ולא חופש אלא מציאותו הכרחית בלבד... הוא שולל בכלל את מציאותו של עולם בלתי שלם, כלומר את עצם אפשרותו של תהליך ההשתלמות ושל החופש המפעיל אותו... אין סוף מחייב את עצמו כשלמות, אך החיוב העצמי הזה מהווה גם את שלילת הניגוד של השלמות, כלומר שלילתה של ההשתלמות או של העולם. כדי שיתהווה עולם מחוץ לאל צריך שהרצון האלוהי יתגבר על השלילה הזאת על ידי שלילתה. הגדרת ה"תזווה" הראשונה בתוך האל ליצירת ישות מחוץ לישותו שלו, כשלילת השלילה-זהו ניסוח... של תהליך מטפיסי המכונה בקבלת האר"י "צמצום": האל מצמצם כביכול את אין-סופיותו כדי שיתפנה "מקום" להתהוות העולם. שלילת השלילה או הצמצום, הוא אפוא התנאי לעצם האפשרות של תהליך ההשתלמות". עקרון שלילת השלילה, שגם אותו שאב הרב קוק מתורת הרמח"ל, (ראו קל"ח פתחי חכמה, פתח כד) מקביל לנסירה - ומשמעו הירוס הקיים בכדי להותיר חלל ולהציע אפשרות למציאות אחרת, חדשה, המונעת מרצון.

⁴² תבנית זו לא הייתה זרה לחדי עין במסורת הפרשנות הקבלית. לדוגמא: "והנה ידוע שענין הנסירה הוא צמצום", ספר מאור ושמש, מכון אבן ישראל, ירושלים תשנ"ב, רמזי שמיני עצרת, עמ' תשכה.

⁴³ שמונה קבצים, ז, עא. הציטוט המלא: "באין סוף מונחה היא השלילה של אפשרות התוספת, כי מה יוסף על אין סוף, על השלמות... ויש מכון לריכוז מלכותי, לכונן השלמה בלתי פוסקת המתעלה בגרעון המכשיר את התוספת, בצמצום המכשיר את ההרחבה".

⁴⁴ צריכה ההווה העולמית להתהוות, ולהיות לפי זה מתחלת מתחתית היותר שפלה, כלומר ממעמד של החסרון המוחלט, ושתלך תמיד הלך ועלה להעליה המוחלטת, אורות הקודש ב, עמ' תקלב. פרט זה מקביל לשלב הבא מיד לאחר נסירת הנוק' - חזרתה לנקודה אחת שורשית, ממנה עליה לגדול. ראו עץ-חיים שער לו פרק א מ"ב.

⁴⁵ "למה באה השבירה. לפי שהא-להות נותנת היא לפי כחה, והמקבל מוגבל הוא, אם כן תהיה הטובה מוגבלת, על כן נותן הוא הטובה בלא שעור, לפי מדתו, ותהיה א-להית בלתי גבולית, ואף על פי שלא יוכל המקבל הנברא לקבל, כי אם כשישבר לגמרי. ויבנה בתשוקתו לשוב למקורו הבלתי גבולי, להתאחד בא-להות, ובוה יעשה הנברא את עצמו, ויהיה במדרגת השלמות של בורא, ויתעלה ממעל לגבול של נברא, מה שלא היה אפשר בלא שפעת רב טוב למעלה ממדרגת אפשרות קבלתו, שהיה תמיד רק במדרגת נברא, ולא במעלת בורא כלל". שמונה קבצים א, תסב. מלבד נחיצות הצמצום בכדי שיתפתחו הכלים מן הנקודה הנמוכה ביותר, נצרכת גם הקטטורופה שמרסקת את אותה נקודה עצמה. זאת, כדי שתבנה מחדש בכוחות עצמה. בנייתו של הכלי מחדש מחוללת בו - ולבריאה המקופלת בו - חירות טרנספיגורטיבית המעלה אותו מ'מדרגה של נברא' למדרגה של 'בורא'. הוא זה שיוצר את עצמו אקטיבית, ולא נעזר מבחוץ. בכך הוא מזדהה עם האלוהים שבהגדרתו הוא בעל חורין והוא סיבת עצמו.

⁴⁶ "עד שישתוו יחד צורת השלמה הגמורה, וצורת ההשתלמות הבלתי פוסקת", שמונה קבצים, ב, שיח.

ולעד לא תכלה הופעת ההתעלות, ותוספות האור, העדן והחיים, ההולכים ומתבסמים, ומתמלאים תמיד ערך יותר גדול ונשגב, עד שישתוו יחד צורת השלמה הגמורה, וצורת השתלמות הבלתי פוסקת, הבאה מסבת החסרון הקדום.⁴⁷

ניתן להראות כי זוהי ממש החלת הנרטיב של הנסירה על כל המבנה הקבלי וממילא על המציאות כולה. כשם שהפרדות הנוק' מן ההכרח שבז"א נחוצה בכדי לשחרר מתוכה כוחות של בחירה עצמית בז"א, עד שתשוב אליו מתוך שוויון, כך הפרדות הבריאה כולה מן ההכרח של שלמות הבורא נועדה לשחרר ממנה כוחות של חירות והשתלמות עד לשיבה שוויונית אל שלמותו. הבריאה כולה אינה אלא השכינה שננסרה, נתלשה ונפרדה משלמותו של בעלה, הבורא. מאז, כל שאיפתה לצאת מדרגתה הנמוכה ולשוב ולהתחבר אליו, מתוך בחירתה ורצונה. ומשזה יקרה, יחזרו שניהם לאחדותם הקמאית, נשכרים מכל התלאות שעברו בדרך, ושלמים יותר משהיו אי פעם. שוב ניכר כיצד מן החסידות, למד הרב קוק ל'חלן' את ערכי הקבלה בהחלתם על מציאות לא-אלוהית (לכאורה), ומן הרמח"ל הוא למד להשתית את ערך הבחירה הרצונית כיסוד מוסד בכלל מציאות לא-אלוהית זו.⁴⁸

השלכות מעשיות-הנסירה והחילון

החלת השפה הקבלית על כלל המציאות ורשת זיקותיה הובילה את הרב קוק אל לוז החידוש הרדיקלי המלווה את כל הגותו: 'העלאה' החילון. עקרון זה המתבסס על גילוי אברי האורגניזם האלוהי⁴⁹ בכל פינות המציאות, גם השליליים ביותר, בולט במיוחד בפרשנותו הקונקרטי את ה"סוד" הטמון בתנועת החילון, כקלקול שנועד לתיקון: בתור הוגה מודרני ומעורב,⁵⁰ מלכתחילה כבר נתפסת אצלו הדתיות הגלותית כמום שיש להעבירו. יפה הייתה בשעתה בחינת כח משמר בגלות האימה אולם עתה כוכבה דעך.⁵¹ חרף מעלותיה בשימור המסורת, היא סובלת מקיום רוטיני, מתוך אינרציה

⁴⁷ שמונה קבצים, ב, שיח.

⁴⁸ זאת מלבד הפן המוכר של "היסטוריה צורך גבוה" שגם אותה קיבל מהרמח"ל וכפי שגילה כבר הרב הנזיר. ראו יוסף אביב"י, "היסטוריה צורך גבוה", בתוך: "ספר היוכל" לרב מרדכי ברויאר, אקדמון בית ההוצאה של הסדרות הסטודנטים, האוניברסיטה העברית, ירושלים התשנ"ב.

⁴⁹ ראיית כל צדדי המציאות גם במופעה ההרסניים ביותר, כתנועות חלקיות המשלימות כמו פאזל את השלם האלוהי מוצאים אנו כבר אצל רמח"ל. אולם בעוד אצלו הרע משלים את הטוב על דרך השלילה, הרי שאצל הרב קוק הוא חלק מן הטוב ומן השלמות והמלאות האלוהית הכוללת-כל. על כך ראו בהרחבה אצל יוסף אביב"י, שם, שם.

⁵⁰ ראו בנימין איש-שלום, "הרב קוק בין שפינוזה לגיתה", בתוך: "קולות רבים-ספר הזכרון לרבקה ש"ץ אופנהיימר", כרך ב', האוניברסיטה העברית ירושלים תשנ"ו עמ' 528.

⁵¹ מאמרי הראי"ה, חלק א', לתקופת המעבר.

והכרח, בכפיה וללא הארת פנים רצונית.⁵² היא מרוחקת מן הטבעיות ועל כן חסרת ויטאליות, מחמת הפחד מן ההשלכות היא מתנגדת לתבונה, ואין בה עוד את היצירתיות העסיסית הנובעת מעצמיות נשמת האדם.⁵³ לתוך קלחת בעיות זו מחדירה ההשגחה האלוהית את מסור המנתחים, שנועד להפריד בכאב את האברים הנגועים באורגניזם הלאומי. כאשר תנועת החילון נפרדה מדרכם של שלומי אמוני ישראל, פעל אקט הנסירה בשתי מגמות במקביל - הן בדפוס נסירה שלילית (נסירה 'מ') - בריחוק מפגמים המצויים באומה, דוגמת החלשת הטבעיות והחיבור לארציות,⁵⁴ והן בדפוס נסירה חיובית (נסירה 'ל'): הרב קוק מחדש שמלבד הרס הדת, השלילי ביסודו, מביאה החילונית בכנפיה גם תנועה נפשית של שיבה אל העצמיות ועמה עלייה של התבונה - "בהירות הדעת", כמו גם חירות וכח רצון:

אי-אפשר לאדם להפרד מדבקות האלהית, ואי-אפשר לכנסת-ישראל להפרד מצור ישעה אור ד' אלהי ישראל. אבל אי האפשרות הזאת, ההולכת ומופיעה בכל הדורות, יש בה הכרח טבעי, שאיננו נותן מקום לבהירות הדעת לגלות את פעולתה. על כן באים ימים שתדמה נופלת על האדם, והפרצופים ננסרים זה מזה, עד שהפירוד הגמור נעשה אפשרי, ובכללות התרדמה, במקום צלע מחוברת, חיבור טבעי, גב לגב, עומדת תפארת אדם בכליל הדרה,⁵⁵ שהבחירה השכלית מכרת לומר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, והעולם מתכונן בהופעת חיים ותולדות קיימות עדי עד.⁵⁶

⁵² אורות הקודש ג, עמ' עה.

⁵³ את תלות החסרון בגלות הוא מאריך לבאר במאמרו ההיסטוריוסופי "למהלך האידיאות בישראל": "סגנון של פרושיות של "מה חובתי ואעשנה" בעבודות קטנה מלאה זועה ורפיון. "אורות, עמ' קיד. "הוא אובד את רצונו ואת עצמיותו המהותיות שלו... האדם נעשה זוחל ובטלן על ידי יראת שמים שאין בה דעה". כך הוא מתבטא על העולם החרדי שב"יישוב הישן": "הגוף הכפוף את הפנים הצמוקות ואת העצבות המפיקות פחד ומורך לב, את העיניים התועות המראות ייאוש ושנאת החיים" (אגרות א, עמ' קפה, יפו תרס"ח). וראו מיכאל נהוראי, "תורת ארץ ישראל בישיבה המרכזית", דעות כז', תשכ"ה עמ' 21-20.

⁵⁴ שמונה קבצים ג, רלט.

⁵⁵ ניכרת בהתבטאות זו התכוונות אל רוח ההומניזם שהעמידה את רוממות האדם במרכז עולמו.

⁵⁶ להקבלה לפסקה זו ראו גם: "החוצפה דעקבתא דמשיחא מתבטאת בכפירה. ויסוד הכפירה בא מצד חוסר הנטיה של אמונה. וחוסר נטיה זו בא, מפני שהעולם עומד מוכן כבר להארה גדולה, שכל צפוני צפונות יהיו מובנים, ועין בעין יראו בשוב ד' ציון. ע"כ הולך הוא כשרון האמונה ומפנה את מקומו לכשרון יותר נעלה ונשגב ממנו, שהוא כשרון הדעת, וישרים הם דרכי ד', צדיקים ילכו בס. ואם כשרון האמונה מתדרדר להם באיזה מדה, מכירים תיכף לספוג במדה זו את אור הדעת הממלא את מקומו, ואת האמונה מעלים הם אל מקום היותר נשגב, שגם בהיותם מוארים באור דעת, הם צריכים עדיין להארת אמונה בבחינה עליונה זו. ובהם הם הולכים מחיל אל חיל, ויראו אל אלהים בציון ברב עז ותעצומת קדש", שמונה קבצים, ח, רכא. החזרה על המילה "דעת" מכוונת אל כניסת הדעת אל הנוק' בתהליך הנסירה. הנוק' מקבלת מוחין ודעת, כמו גם כח רצון לפי הרמח"ל, והיא נבנית מנקודתה העצמית, "מלכות דמלכות" וכך הולכת וגדילה עד למפגשה השווה עם ז"א, פנים בפנים.

שלשת אלו - עצמיות, חירות, ותבונה, הינם מרכיבי תשתית להוויה מלאה והוליסטית של האדם השלם.⁵⁷ פירות אלו צומחים בשדה החברה החילונית עקב היפרדותה מהדת, עמידתה על עצמאותה והחיפוש התבוני אחר דרך חיים כללית שאינה מוכתבת מבחוץ.

בהתאמה מלאה למודל הקבלי עוקבת גם תנועת החילון את הדיאלקטיקה של הנסירה, אחד לאחד: ראשיתה בנסירה של הנוק' (הפרדות החילוניים מן הדת), ו"בנייתה שלא על ידו" של ז"א (= האל, מושא הדת), בכך שמקבלת את המוחין (התבונה) שלה מאמא (חירות)⁵⁸ ולא מז"א כבעבר. אחריתה - שטרם התממשה - ניתנת לניבוי על בסיס השלבים הבאים במודל: שיבתם המחדשת של החילוניים אל הדת ממקום של בחירה, (המקבילה אל שיבת הנוק' ליחסי פנים בפנים עם ז"א) תזין את שני המגזרים בעם ישראל: הדתיים (המייצגים את ז"א) יקבלו מכך את פירות החירות והדעת שצמחו אצל החילוניים, והחילוניים (מייצגיה של טבעיות הנוק') - את אוצרות ערכי הדת שנשתמרו בינתיים בידי אחיהם הדתיים. בעקבות הדפוס של שילינג לאיחוד ניגודים,⁵⁹ אגדיר חיבור זה כ"חיבור שכני" ("התחברות שכונת" בלשונו של הרב קוק)⁶⁰ בו שני המגזרים מאחדים כוחות ונותנים בזה את מה שחסר לזה (שלב זה הוא המקבילה לזיווג בין ז"א לנוק').⁶¹ בנוסף, וברובד עמוק יותר, מתקיים גם "חיבור מזגי" בנוסח הגליאני, בו השלם נמצא גדול מסך חלקיו בהופיעו הוויה שאינה מקיימת רצף עם סיבותיה. (שלב זה הוא המקבילה ל"לידת נשמות חדשות" מזיווג ז"א ונוק'). בין המגזרים המתחברים תופיע סינתזה חדשה לגמרי. צבע חדש. לא רק תורה שמשולבת עם תבוניות ורצון חופשי אלא הופעתה של נבואה עליונה שכמותה לא היה מעולם: "בני התצפנים פורצי הדרכים והגדרים, עתידים להיות נביאים מהמדריגה היותר עליונה,

⁵⁷ בנימין איש-שלום הרחיב על תכונות אלו בתפיסת האדם של הרב קוק. ראו ב"מושג החירות של הרב קוק", בתוך: יובל אורות, הגותו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, עורכים: בנימין איש שלום ורונברג, הסוכנות היהודית לארץ ישראל, ספריית אלינר, 2005, עמ' 317-319.

⁵⁸ את הנסירה של נוקבא מזעיר אנפין מבצעת אמא, היא ספירת בינה: "וזה נעשה במה שאימא יוצאה מז"א, ונכנסת בנוק', ונוסרת אותה ממנו, ובונה אותה שלא על ידו" כללים ראשונים, כלל כה. לאור האמור מגמת הנסירה הינה בשחרור מתלות אל עבר חירות. אין פלא שמוטיב החירות של ה"פנים" ניתן על ידי ספירת בינה, שאחד מכינוייה בקבלה הוא "חירות": "וכבר הודענוך כי כל מיני חירות וגאולה תלויה בספירה זו..." רבי יוסף ג'יקאטיליה, שערי אורה, הוצאת מוסד ביאליק, י-ם, תשמ"א, כרך שני, עמ' 58-59.

⁵⁹ במשנתו של הרב קוק ניתן למצוא עקבות הן לעמדתו של שילינג, שגרס שבדיאלקטיקה שבין תזה ואנטיתזה "אין ויתור על הקטבים המבטאים את המקור המטפיסי שמאחדם" - עמדה החותרת להצבתן של התזה והאנטיתזה זו לצד זו ב"איחוד שכני". לעומת המודל ההגליאני הרי ש"מודל שכזה אינו מאפשר חידושים של ממש". תמר רוס, היבטים פמיניסטיים, עמ' 750. הגל לעומתו "יצר דיאלקטיקה המבליעה את התזה ואת האנטיתזה בסינתזה חדשה, והקטבים כשלעצמם מאבדים את תפקידם לאחר יצירת הסינתזה" - ובכך שילובם של סתירות במציאות לכדי "איחוד מרכיב" יצור מהות חדשה השונה מסך חלקיה. הרב קוק הכיר את שניהם, ראו אבינועם רוזנק, "אינדוידואליזם וחברה, חירות ונורמה-קריאה חדשה בכתבי הראי"ה קוק", אקדמות יד, תשס"ד עמ' 3.

⁶⁰ שמונה קבצים ג, מו.

⁶¹ כן בקבלת הרש"ש מכונה הזיווג גם 'חילוף', ובכתבי החסידות רווח המונח 'התכללות' המכוונים לאותו תהליך שציינתי, בו כל צד מקבל ונותן לזולתו.

ממדריגתו של משה רבנו ומזיהרא עילאה דאדם הראשון⁶². סגולותיה העיקריות של דרגה זו- ביכולתה לגלות את השלמות האלוהית באופן שאינו דואליסטי אלא הוליסטי - עד מצב של קידוש החומר וחיפית עליונותו על הרוח.⁶³ חידוש זה שינבע מקרב "בני החצפנים" שישבו לכור מחצבתם, נובע במישרין מתכונת החיבור, זיווג ה"פנים בפנים" של כל המרכיבים שהופרדו: של התורה והעצמיות האנושית, של נושאי המסורת יחד עם פורקי העול, של הרוחניות בד בבד עם החומריות. דווקא אלו שנסרו לגמרי והציצו אל לוז עצמיותם יזכו לגלות את האחדות המוחלטת.⁶⁴ רדיקליות מחשבתו של הרב קוק נחשפת מהאופן בו הוא צופה את סוף התהליך, בו הדבקות הנבואית באל שתפציע לאחר עידן הכפירה תתממש באחדות הרמונית ה'כופרת' בצורך לחשוב על אלוהים. השניות הקיימת בין בורא לנברא תתבטל. כאן מתברר המהפך השלם בו הדתיות העמוקה ביותר תופיע בלבושים של מעין אתאיזם שפינוציסטי.⁶⁵

תכלית הנסירה - השלמות המשתלמת

לאחר שידעה מצבי אחר ותלותיות שבה הנוקבא אל בעלה בשני שלבים. שלב השוויון - זיווג פנים בפנים, זו דתיות רצונית. ושלב הולדת הנשמות החדשות, זו הדתיות

62 ערפילי טוהר, עמ' יז'. ראו באריכות אצל אליעזר שביד, "נבואה מתחדשת לעת ראשית הגאולה", דעת 8.

63 "הופעת הקודש באור כל החול כולו, הופעת הרוחניות המזוככת בתוך כל החומריות, הופעת הנפש בתוך כל הבשר", שמונה קבצים ז, ריב. וכן שם, ד סב: "הקודש שבחול, שירד עד לידי חולין הגמורים, הוא יותר נשגב וקדוש מהקודש שבקודש, אלא שהוא מסתתר הרבה. ואין קץ ותכלית לתיקוני העולם שיבאו מכל הטוב הבא לעולם בדרך חול... והיה לעת ערב יהיה אור" (השוו לעליית הנוק' להיות עטרת בעלה, המשדרת על תדר זהה). דרגה זו היא הגבוהה משל נבואת משה, וכפי שהסבירה תמר רוס: "הדופי שבנבואת אספקלריא מאירה... אינה בגשמיותה, אלא דווקא באופי רוחניותה, שהצריך מידה כלשהי של הפרדה בין גשם לרוח והתכחשות להווייה הטבעית [פרישה מהאשה] כדי להקלט". תמר רוס, מושג האלוהות של הרב קוק, דעת 9, עמ' 59.

64 שמונה קבצים, ז, קפב.

65 "הצורך לחשוב על אלוהים היא ירידה גדולה, שהיא דרושה לאדם בתור רפואה. הכפירה היא הכנה שלילית לצורך העילוי העליון שלא יהיה שם צורך לחשוב על דבר אלהות, כי אם עצם חיים יהיה אור אלוהים", פנקסי הראי"ה, פנקס ה, 1046. מקור דומה: "מה שמחשבין בדבר עצמיות האלהים, ומכוונים לזה במחשבה למרכז העבודה, כלומר למלא את רצונו של אלהים, מצד עצמותו האישית, היא בזמן הזה מאבדת כל סגולה והוד אלהי, והיא משפלת את הנפשות לשפלותה של האליליות הפעוטה, שהיתה מכוונת לעומת הילדות הפראית של האדם. האדם המפותח עולה הוא בהבנתו להכיר שכל מה שאנו פונים אל ההשלמה של ההכרה, של הטוב, של האומץ, של כל הנשגב, בזה אנו רואים את האלהים", פנקסי הראי"ה, פנקס ד, 22. מקור נוסף המעלה על נס את החיבור לאלוהות החבויה בעצם הטבעיות של החיים, התואם למגמת השיבה אל הטבעיות שהרימה החילוניות: "כל זמן שאין האדם חושב כי אם על החיים שבחיים, שבחיים שהוא רואה שומע ומרגיש, הכל חי אצלו, וממילא הוא בא למצב של השלמת החיים שבקרב. אבל כיון שהוא בא למדה זו, להעתיק את חי העולמים אל מקום מיוחד, מסתלק זוהר החיים של כל העולם ממנו, ואיננו שב אליו כי אם כשיבא לידי מדה זו שתשכיל אותו שכדי למצא את חי העולמים איננו צריך להביט באיזה מקום מיוחד. על כן כמקדם יכול הוא בלא שום רפרוף למצא את החיים שבחיים בחיים עצמם, בחיים שלפניו, במציאות המשטח ביפיו וכל גווניו לעיניו", פנקס הדפים, 24.

החדשה כנ"ל. אך השלב השלישי בריתמוס הנסירה הוא המפתיע ביותר. זהו המצב בו הנוק' מתעלה על בעלה ומשפיעה לו. בהיפוך שלם מנוקדת המוצא הופכת אשת החיל להיות עטרת בעלה.⁶⁶ עניין זה יתרחש כאשר תנועת ההשתלמות שבהוויה (המקבילה אל הנוק' הקוסמית) תתחבר אל שלמות הא"ס (המקביל אל ז"א) ותוסיף את ערכו השלם על ערכה המשתלם. אך זה לא יקרה מעצמו, גאולה זו תבוא לעולם אף היא מכח בחירתם החופשית של בני האדם שהם מייצגי ערך הרצון של הנוק' הכוללת:⁶⁷ לאחר ש'חופשיים' יבחרו מרצונם בדת תכחד התלות, והנוק' תעמוד פנים בפנים עם ז"א, בשווה. תוצרי האיחוד יופיעו בדמותם של ענקי רוח, נשמות חדשות.⁶⁸ זהו השלב בו הנוק' מולידה מז"א ילדים. דתיות חדשה.

אותם 'ילדים', בבחירתם החופשית, מובילים את כלל סביבתם ובהמשך את ההוויה כולה להתאחדות מושלמת עם בוראה, "אחדות הכוללת".⁶⁹ בלעדי מפעלם זה הייתה ממשיכה פעולת ההשתלמות ההדרגתית לדחוף קדימה את ההוויה לעד, אך לעולם לא הייתה חוברת אל שלמות הא"ס, שמטבעה איננה ברת השגה.⁷⁰ רק רצונם החופשי של

⁶⁶ מקור באר"י, ראו פרי עץ חיים, שער השבת, פרק כ: "נקרא רחל אשת חיל עטרת בעלה, והוא סוד עולם הבא, שהצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם... ואז היא למעלה ממקום זעיר אנפין שבחול, בהיא רשימו הנשאר שם, ואז היא עטרת בעלה ממש, גדולה ממנו ולמעלה ממנו, וזה סוד עולם הבא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם".

⁶⁷ כאמור לעיל, בעקבות הרמח"ל נקט הרב קוק שהרצון החופשי ניתן בנוק' הנסרת. והן הדברים פה. עליית הרצון היא בנייתה המתפתחת של הנוק', כנסת ישראל. והשוו דברים זהים בשמונה קבצים, א, תצ: "רצון האדם בהוויה כולה... עליית הרצון למקורו, והתגלותו בפעולה. זה האידיאל איננו נפסק מ**ישראל**, זאת היא עליית השכינה התדירית" וכתוצאה מכך מתחולל זיווג עם הז"א "האלוהות המוחלטה" ונולדות הנשמות: "ואז רצון ההוויה כולה, אור הרצון של הופעת גילוי האלוהות המוחלטה, מתגלה עליו. והכל מתחדש באור גדול, בחיים חדשים... בנשמות חדשות".

⁶⁸ שמונה קבצים, ב, רנ, וכן שמונה קבצים א תתפח. וראו את הבנת הרב שג"ר מושג זה, עשרות שנים אחרי חזונו של הרב קוק בנהלך ברגש עמ' 234: "אני באמת חושב שהיום יש הרבה נשמות חדשות. יש היום חברה שאני פוגש, כל מיני צירופים חדשים, "לא שערום אבותינו"... אני באמת חושב שזה אחד הסימנים לביאת המשיח; כתוב שבזמן הגלות אין נשמות חדשות, הכל מיחזור של החומרים הישנים. זה כמו התחושה כשאתה פוגש מישהו ומיד אתה אומר "כבר פגשתי את הטיפוס הזה", למרות שלא באמת פגשתי אותו, הוא רק וריאציה של מישהו שכבר פגשתי... לעתים מאוד נדירות אתה פתאום פוגש צירוף חדש ממש, אתה מופתע, ברגע הראשון אתה לא יודע איך לקלוט את הצירוף הזה, והיום, ברוך ה', יש כל מיני צירופים חדשים, אני מרגיש באמת את זה. אם נדבר בלשון משיחית, שהרבי היה אוהב לדבר בה, זה אחד מסממני הגאולה. בעולם הדתי, אם אני משווה את זה לדור שלי (למדתי בכרם ביבנה), הדמויות היו משעממות, בנליות, כולם אותו דבר; כיום ברוך ה' יש באמת חידושים, במובן המקורי והעמוק ביותר של המילה". אין זה המקום להרחיב בהבדלים ביניהם בהבנת מונח קבלי זה.

⁶⁹ "יכולים אנו להמשיך נשמות גדולות בעולם, שיהיה להן רצון אדיר, וכוח גדול, להביא גאולה לעולם... הכל תלוי ברצון שלנו", אורות הקודש, ג, עמ' סט.

⁷⁰ במקומות מסוימים הרב קוק מתאר את השאיפה של ההשתלמות כאסימפטומטית משום שדרגות הביניים הן אין סופיות והן אינן יכולות לגשר בין הבורא המושלם לנברא המשתלם. כביכול חלל הצמצום הוא אין סופי כשם שהאל המצוי "מעבר לו" הוא אין סופי, ובין הנקודה התופחת לבין דפנותיו יש מרחק בלתי מוגבל. ראו יוסף בן-שלמה, "שלמות והשתלמות בתורת האלוהות של הרב קוק", עיון כרך לג', טבת-ניסן תשמ"ד, עמ' 294. לעומת זאת יש והרב קוק מתאר את העתיד בו ההשתלמות תהא שווה לשלמות, כאשר תשיק עצמה אל האין סופי, והגורם היחיד שיבידיל בינה לבין השלמות לא יהיה אלא זיכרון העבר המשתלם

בני האדם, יכול להוביל את המציאות כולה בדרך של קפיצה ודילוג אל מעבר לערכה. אז הטבע ישתנה והמוות יובס.⁷¹ בעקבות תיקון הצדיקים את כללות הוויה, יכולה המציאות להתעלות בערכה על שלמות הבורא, כי חבירתה אליו מושלמת "בכל שיעור קומתה"⁷² עד כדי בליעת כל אין סופיותו בקרבה – בתוספת על כל האלמנטים הבחיריים ההשתלמותיים שאצורים בה. רגע אחד לפני יהיה זה בלתי אפשרי שתחשב הנוק' יותר מבעלה, משום שז"א - אבא - א"א - א"ס - כל הפרצופים האלוהיים, תמיד 'יכילו' יותר מהנוק', שכן הם המשפיעים והיא מקבלת השפע. רק שעה שכלל הבריאה תזדכך והאיחוי עם אור הא"ס יהיה מלא - רק אז תהיה הנוק' הכוללת את הזכר (ואת כלל הפרצופים הנחשבים עתה כולם כאחד בערך של נוק' אחת אל המשפיע הא"ס)⁷³ נחשבת כגדולה ממנו. שכן בנוסף לשלמותו - אותה היא שואבת ממנו בהתחברותה לו - היא מביאה תוספת משלה שלו אין - ווקטור התנועה וההשתלמות הבלתי פוסקת: "ותהיה הצורה של ההשתלמות הבלתי נפסקת מתעלה על ההשלמה הגמורה, אשת חיל עטרת בעלה".⁷⁴ מעתה הנוק' הבלועה ופתוכה בא"ס היא גם שלמות וגם השתלמות בעת ובעונה אחת, והיא תהילתה.

איסוף המהלך מעלה על נס את הדיאלקטיקה השוררת בהוויה. דיאלקטיקה זו על כל ניגודיה היא הדרך להוביל אל ההרמוניה האחדותית. כל כולה של ההפרדה נועדה להוסיף למשוואה את אלמנט הרצון החופשי. אותו רצון חופשי שייולד הוא עצמו זה שגם עשוי להוביל לא את השיבה אל המקור בלבד, כי אם גם את ההתנשאות מעליו

כשעוד הייתה זו הוויה חסרה. זיכרון זה הוא שימשיך לדחוף את הבריאה לדינמיות בלתי פוסקת. ראו תמר רוס, "תורת האלוהות של הרב קוק", דעת 9. נראה כי אין זאת אלא כי הדבר אינו מוכרע ומותנה בבחירתם החופשית של בני האדם. רצונם ופעילותם הוולנטרית היא שעשויה להוביל את המציאות מרדיפה בלתי פוסקת אלי מגע בא"ס והשתוות אליו, עד כי אף תעלה ההשתלמות על השלמות.

⁷¹ ראו תמר רוס, "אל-מוות, חוקיות הטבע, ותפקיד ההשגה האנושית בכתבי הרב קוק", דעת 36 (תשנ"ו) 35-46. מרתקת העובדה שיחד עם הרייתמוס האלוהי העצום בדפוס האבולוציה ההשתלמותית ישנה חשיבות יתירה אל היחידים לעורר מ"ן (= מייין נוקבין) מלמטה למעלה. היה מקום לצפות אל ההפך, שהגאולה בו תבוא מתוך עצם דחף פעולת ההשתלמות שבקוסמוס, בבחינת "בעיתה". אך נראה כי כאן זה המקום בו מתחבר ערך הבחירה בהגות הרב קוק יחד עם מושג ההשתלמות באופן אורגני. את "מכה בפטיש" יעשו הצדיקים שהם בחינת הרצון שבנוק' העולמית המעלה מ"ן ומעוררת את ההשתלמות לסיים פעולתה בדרגה הכי גבוהה, כמו ב'דילוג'. זהו המעבר מן השלב הראשון והשני ביחסי זו"ן אל השלב השלישי - מיחסי פנים בפנים - עובר בלידת נשמות הצדיקים - אל עטרת בעלה באיחוי אוניו-מיסטי נטול שניות.

⁷² שמונה קבצים, ב, סב, בהתאמה לעץ החיים, שער לו פרק א מ"ב, שם מוצג הספקטרום השלם של תנודות גודלה של נוק': "הנה תכלית המיעוט אשר בה אינה פחות מנקודה א' כלולה מ" שהיא נקודה מלכות האחרונה שבה כנ"ל ותכלית גידול שלה הוא שיהיה בה כל הי"ס שלה ותהיה עם ז"א פכ"פ שוה לגמרי וישתמשו ב' מלכים בכתר א"ו".

⁷³ הזיווג עם שלמות הא"ס עצמו הוא התכלית הסופית של כל מהלך ההיסטוריה, והתרחשותו מותנית בזיווגם של כמה שלבים הקודמים לו, של מלכות עם תפארת, ושל הללו עם אבא ואמא ובהמשך עם פרצוף אריך ורק אז כל המבנה המורכב הזה - הנחשב אז כולו כנוקבא ביחס לא"ס, מתייחד עם שלמות הא"ס ביחודא שלים. לסיכום העניין ראו רוס, מתוס, עמ' 254.

⁷⁴ שמונה קבצים, ב, שיח.

לכדי שלמות משתלמת ואחדות מתברכת. הווי ש"הכל תלוי ברצון שלנו".⁷⁵ מבנה אופטימי זה הוא העומד בבסיס פרשנותו הכוללת של הרב קוק את מיתוס הנסירה, ממנו למד כי מנקודה קטנה ותלותית, הופכת הנוקבא - בכח רצונה - להיות עטרת בעלה.⁷⁶

⁷⁵ אורות הקודש, ג, עמ' סט.

⁷⁶ בשולי הגיליון אוסיף כי לפלא הדבר שמשנתו הענפה של הרב קוק על הנסירה ועליית הנוקבא, התעלמה כמעט כליל מיישום פרשנות זו על האפליקציה הקרובה אליה ביותר-והיא היחסים בין המינים בעולם האנושי. קריאתו של הרב שג"ר את האר"י כן נראית כמענה הולם ומדויק לתחושה זו: "מלכתחילה במצב הגלות האישה מקבלת את המוחין מהאיש, והיא צריכה להשתחורר ולקבל את המוחין שלה ישירות מהאם כדי להגיע למצב של פנים בפנים". בעלי הסוד מלמדים שבתחילה היו איש ואישה דבקים זה בזה אחר באחר, במצב של תלות אינפנטילית, ואינם מסוגלים להתבונן זה בפני זה. אח"כ הייתה נסירה והם נפרדו זה מזה ונהיו לשתי ישויות בנות חורין. בשלב זה האישה לא מקבלת מוחין מהאיש. בשלב הסופי, וממקום של חופש, יגיעו לתיקון של פנים בפנים. הפנים של האיש מאירים לפני האשה, פני האשה מאירים לפני אישה. זו כבר מערכת יחסים שניתן לתארה כחיים חירותיים ללא תלות משעבדת. זוהי גאולה. מפתח לתת פירוש מודרני לתובנה קבלית זו שהאישה מקבלת מוחין מהאיש בכך שתודעת העצמית של האישה מעוצבת במבט הגברי. **פרוייקט השחרור, היינו הנסירה, הוא השחרור הפמיניסטי-כינון תודעת עצמיות נשית מקורית**". הרב שג"ר, הקול הנשי בלימוד הגמרא, מסכת, חוכרת ה', תשס"ו, עמ' 34, הע' 15. על פשר התעלמות זו של הרב קוק ראו לעת עתה רוס תמר, "היבטים פמיניסטיים בתורתו האוטופית של הראי"ה קוק", בתוך: "דרך הרוח- ספר היובל לאליעזר שביד", כרך ב', הוצאת מאגנס ירושלים, תשס"ה. אני מתכוין בעז"ה להתייחס לכך במאמר נפרד.